

RUSSISCHE EN FRANSE KRIJGSGEVANGENEN IN GENT TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Piet Dhanens

Tijdens opzoekingen over 'Een Eeuw Luchtvaart boven Gent' (1) bleek dat er Franse en Russische krijgsgevangenen in Gent werden ingezet tijdens W.O.I. Ze vielen soms als slachtoffer van luchtaanvallen. Uit de datums van overlijden op de graven staat vast dat deze krijgsgevangenen sinds half 1917 tot midden 1918 in het Gentse ondergebracht waren.

Afb. 1. Russische krijgsgevangenen aan de Muinschelde met in de achtergrond de Muinkkaai. Foto genomen van op de Kantienberg waar de militaire bakkerij (toen Etappen-Hilfsbäckerei) gevestigd was (met dank aan G. Antheunis voor de identificatie). Afdruk op fotopapier voorgedrukt als postkaart met op de keerzijde genoteerd: 'Oorlog 1914 - 1918. Gent Russische krijgsgevangenen'. (fotoverzameling DSMG, Begijnhof Sint-Amandsberg, uit Album Kamiel Mets, 1898 - 1990).

Franse en Russische krijgsgevangenen werden o.m. tewerkgesteld bij de uitbouw van het vliegveld te Drongen-Mariakerke. Dagelijks werden zij uit Gent

aangevoerd onder sterk geleide. Na de gedane arbeid, bij de avondschemering, keerden ze naar Gent terug. Hun lot was weinig benijdenswaardig. Ze kregen pas eetbonnen, als ze gewerkt hadden. In weerwil van het Duitse verbod, konden hun Mariakerkse werkmakers op steelse wijze hun ietwat eten in de handen moffelen.

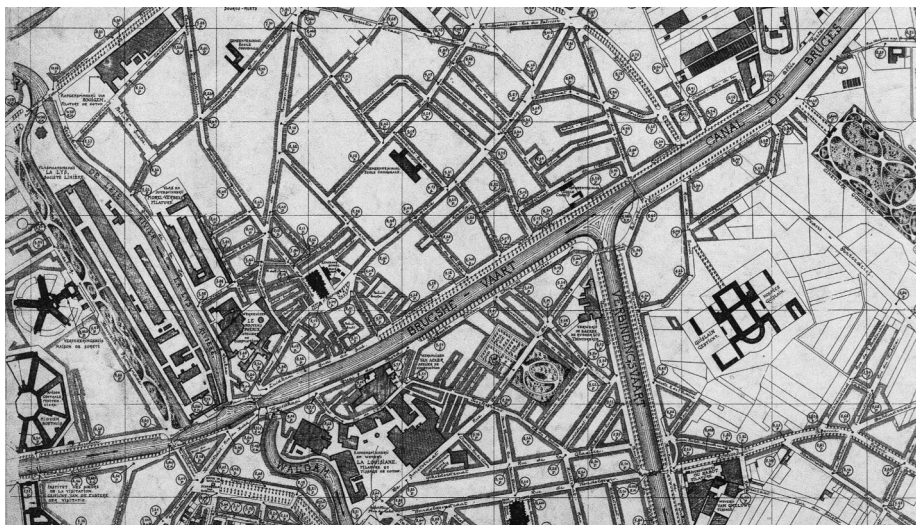
Julien Braekeleirs schreef hierover in zijn notities (2): *Om aan het ondertussen ontstaan luguber opgeëistenleven te ontsnappen deed weerbaar, meestal bejaard mansvolk zich dan maar werkstellig maken op de geschiktmakingswerven van het zandig vliegveld. Krijgsgevangenen Russen en Fransmans waren de uitgehongerde werkmakers, die dagelijks onder sterk geleide uit Gent naar Mariakerke opstapten en bij avondschemering, na gedane arbeid, naar Gent terugkeerden.*

Ook *Virginie Loveling* bevestigt de aanwezigheid van deze Russische krijgsgevangenen (afb. 1) in Gent in haar dagboek (3) op 2 april 1918: *Aan Schrei-boomklooster (Kortrijksepoortstraat) staan lange reeksen, havelooze menschen met keteltjes en kannen hun beurt af te wachten voor de soepbestelling. Andere komen nog aan of gaan besteld weg. Er stijgt een reuk van vet bevangend uit de kruiken en de inhoud ziet er uit als dikke geelachtige, eetlustverdrijvende brei; auto's rollen ruischend aan met flinke officieren, moto's jagen in rechte, vlugge vaart de voorbijgangers uit den weg; karren worden voortgestooten door Russische krijgsgevangenen, herkenbaar aan hun hooge mutsen.*

Een andere bron die de aanwezigheid van Russische krijgsgevangenen in Gent bevestigt is het oorlogsboek van Jef De Graeve (4), die een heel hoofdstuk wijdt aan de 'Krijgsgevangenen': *Er was alleen meewarigheid in de harten der menschen voor het vreselijk, bekrijschenswaardig beeld van verval hetwelk de Duitschers langs alle omwegen met het triestige groepje Russische gevangenen etaleerde. Op een morgen liep het gerucht, dat in een groot constructieatelier Russische gevangenen te werk gesteld waren. Men had hunne grauwe, grove, ronde gezichten vóór getraliede vensters zien opduiken. En met de oogen en met teekens van de hand hadden zij eene al te verstaanbare taal tot de voorbijgangers gesproken: zij vroegen eten, eten, eten. In de volgende dagen werd er aan de getraliede vensters, waarvan de ruiten rinkelend stuk gevlogen en de tralies met wanhopig ijzeren kracht verwrongen waren, een levendige ruilhandel gedreven: sterke koorden doffen werden neergelaten, roggebrooden opgehaald, tot al eens de verschijning van eene achterdochtig en norsch rondkijkende Duitse wacht het bedrijf tijdelijk schorsen deed. Het*

constructiewerkhuis had tevens twee lompe, niet meer nauwsluitende uitgangspoorten op eene afgelegen, verlaten kaai en hier was de ruilhandel gemakkelijker en ook drukker.

De Graeve woonde toen aan de Brugse poort. Als locatie mag gedacht worden aan de NV Phoenix, of sinds 1908 'Phoenix Nouveau', die aan deze beschrijving beantwoordt. Dit was een atelier voor metaalbewerking aan de huidige Phoenixstraat. *De Phoenix kwam langs achter uit op een 'afgelegen kaai' (Leiekaai) en had aldaar (misschien?) twee lompe (achter)uitgangspoorten.* Het is onzeker wat die auteur onder 'twee lompe poorten' verstonde. De hoofdtoegang van de Phoenixfabriek lag aan de Kettingstraat en de toegang van de burelen aan de Phoenixstraat. Zelf herinner ik me slechts één poort, kant Leiekaai waar nu een garage is.

Afb. 2. Detail uit 'Plattegrond van Gent met peilen' (Compijn & Soenen 1912) met weergave van de fabrieken die in aanmerking komen als detentieplaatsen van de krijgsgevangen.

Links langs de Nieuwe Wandeling de 'Grote Lys', iets meer naar rechts de 'Kleine Lys' en de 'Phoenix', aan de Brugsevaart de Werkhuizen Van Acker – Ateliers de Construction, voordien Bell, opvolger van Le Vulcain. Uiterst rechts het gedeelte van de Westerbegraafplaats dat toen in gebruik was.

Komen eventueel nog in aanmerking (afb. 2): de constructieateliers Vanderkerckhove aan Coupure Links. Die hadden slechts één monumentale toegangspoort, maar die ligging kan men moeilijk als 'verlaten' omschrijven. Aan de andere zijde van de Brugse Vaart (Bargiekaai) bestonden toen nog de

constructiewerkhuizen van Bell (de oude Ateliers du Vulcain). Tenzij met dat 'groot constructieatelier' ook een textielatelier zou bedoeld zijn. Het geheugen van getuigen is dikwijls vaag. Dan is de grote spinnerij van La Lys ook kandidaat. Die had inderdaad twee lompe (?) uitgangspoorten op een 'verlaten' kaai. Voorlopig lijkt de Phoenix de meest waarschijnlijke locatie. Toen, volgens De Graeve, een van de 'Roeskis' wist te ontsnappen, verschulde hij zich achter het gemeentekerkhof (Westerbegraafplaats), wat een locatie aan de Brugse Poort bevestigt.

Volgens de registers van de Westerbegraafplaats overleden de meeste Russen waarschijnlijk ten gevolge van de Spaanse Griep in het Militair Hospitaal, twee onder hen in het 'Weezenhuis' aan de Martelaarslaan en één in St-Peter (de kazerne in de Sint-Pietersabdij). Het betreft krijgsgevangenen die, zoals Marc Baertsoen schrijft (hier in vertaling) *door de Duitsers tewerkgesteld waren in de 'Clouterie des Flandres' (Puntfabriek) van Gentbrugge of elders in onze agglomeratie, er ziek geworden zijn en gestorven zo ver van hun ge-*

Afb. 3. Clouterie et Tréfilerie des Flandres in Gentbrugge (foto verzameling D. Pieters),
Fabriekswachters van het 'Landsturm Infanterie Batalion Gent'.

boorteland. (afb. 3). In deze draadtrekkerij, toen ‘Militär Drahtfabrik’, werd onder Duitse leiding prikkeldraad geproduceerd.

Dank zij Virginie Loveling weten we meer over de Russen die in Melle verbleven in de omgeving van kasteel de Potter d’Indoye. Zo noteert ze op *donderdag 20 juli 1916: Te Melle zijn er honderden krijgsgevangenen, Russen. Ze moeten hard werken en zien er ellendig uit. Bij gebrek aan verschoon zitten ze vol ongedierte. Een menschlievende dame wilde aan enkelen frisch linnen geven. Verbod van de overheerschers: chocolade, andere lekkernij ja, mits aanvraag en oorlof daartoe, kledingstukken niet.*

Ze vervolgt op woensdag 11 oktober 1916. Te Melle zijn er Russen reeds aan het werk. Ze zien er ellendig verzwakt en vervallen uit. Het is verboden hun voedsel te verstrekken. Maar het gebeurt toch dat het toezicht ontdoken wordt. Er is gezien, dat armelui, die zelf te kort hadden, hun langs den weg een boterham toestaken en dat ze dien met vieren deelden!

Na de vrede van Brest-Litovsk (3 maart 1918) tussen Duitsland en Rusland werden alle krijgsgevangenen aan het Oostfront uitgewisseld. Na 11 november, Wapenstilstand, werden Russische soldaten wel zo snel mogelijk naar

Afb. 4. Tissage de Gendbrugge’ destijds aan de Kerkstraat (AMSAB, Gent).

Rusland teruggevoerd (5). De krijgsgevangenen op Duits grondgebied bleven na de oorlog de verantwoordelijkheid van Duitsland en ze werden van daaruit gerepatriëerd. De Russische krijgsgevangenen die in België zaten werden overgedragen aan de Belgische autoriteiten.

In het dagboek van Marc Baertsoen (6) staat op 5-7 juli 1918 te lezen dat een deel van de ongeveer 2000 Fransen, door de Duitsers krijgsgevangen genomen bij de Kimmelberg, ondergebracht werden in de 'Tissage de Gendbrugge' in de Kerkstraat (afb. 4) vanwaar ze dagelijks ingezet werden op diverse plaatsen in Gent. Andere lokaties werden nog niet gevonden, alhoewel ook gedacht wordt aan het vroegere Rasphuis of gesloten magazijnen en fabrieken zoals de 'Filature La Gantoise' aan de Blaisantvest.

In het hoofdstuk 'Krijgsgevangenen' vermeldt Jef De Graeve: *Er kwamen spoedig Franschen in de plaats (van de Russen)... kloeke frissche kerels... met wie wij tenminste kunnen spreken*, wat erop wijst dat er ook Franse krijgsgevangenen ondergebracht werden in de eerder vermelde constructiewerkhuizen aan de Brugse Poort, vermoedelijk de 'NV Phoenix'.

Dat de Duitsers hard optraden tegen iedereen die enige sympathie betoonde voor deze krijgsgevangenen, vooral de Fransen, blijkt uit de dagboeken van Marc Baertsoen:

10 juli 1918. De uitingen van sympathie voor de Franse krijgsgevangenen worden streng beteugeld door de Duitsers: onder meer notaris Heyse werd aangehouden en gevangen gezet om hen twee briefjes van 2 mark gegeven te hebben. 's Avonds wordt bevestigd dat hij tot negen dagen gevangenis werd veroordeeld.

12 juli 1918: De Duitse overheid heeft een bericht laten aanbrengen vermeldende dat al wie met de vijandelijke krijgsgevangen militairen communiceert door het ontvangen of geven van brieven, voedsel, tabak, geld, enz. zal gestraft worden met vijf jaar gevangenis en 20.000 marks boete. Zelfde straf om met hen te spreken of blijken van sympathie te betonen met tekens (De boete bedraagt wel degelijk 20.000 marken)!

De Graeve: *Plakkaten met gruwelijke dreigementen sloten bruusk dezen heldentijd af, nadat het haast tot een slag in regel was gekomen tusschen Duitse krijgers en razende vrouwtjes, in eene fabriek waar Fransche gevangenen arbeidden.*

Over het verder lot van de overlevende krijgsgevangenen bij het einde van de oorlog is nog minder geweten.

Noten

- 1 Dhanens P., De Decker, C., Antheunis, G. (2008), *Een eeuw luchtvaart boven Gent*, Deel I. 1795-1939.
- 2 Braekeleirs geciteerd in Manesse, M.(2010), Het Vliegplein van Mariakerke en de Eerste Wereldoorlog, *Jaarboek Marka*, Mariakerke, p. 14.
- 3 Loveling, V. *In oorlogsnood. Virginie Lovelings dagboek 1914 - 1918* uitgegeven door L. Stynen en S. Van Peteghem (1999), KANTL, Gent, pp. 752 passim.
- 4 De Graeve, J.(1919), *De hel en hoe ze op aarde kwam*, Gent, Volksdrukkerij, p. 213-220.
5. Coudenys, W. (2004), *Leven voor de tsaar. Russische ballingen, samenzweeters en collaborateurs in België*, Leuven; Coudenys, W. (2005), *Leven in tijden van oorlog. Russen in België, 1914-1950*. In: Waegemans, E. (ed.), *De Russische beer en de Belgische leeuw. Drie eeuwen Russische aanwezigheid in België*. Leuven, p. 67-92.
6. Baertsoen; M. (1929), *Notes d'un Gantois sur la Guerre de 1914-1918*, Gent, Presse libérale, p. 334-335. Zie ook het artikel in GT over de oorlogsgraven.

Maak reclame voor GT!

Ghendtsche Tydinghen is veel te weinig bekend.
Zelfs mensen die zich bijzonder interesseren aan onze stad weten dikwijls
niet dat dit tijdschrift bestaat ...

Spreek ze er over aan. Verwijs hen naar de website. Geef hen een oud
nummer te lezen. Bezorg ons hun adres en we steken meteen een gratis
proefnummer in hun bus.

Mond-tot-mondreclame is de beste publiciteit!